

Inhoud

Toespraak dhr. J.C.E.M. Bouwens, Voorzitter Stichting Herdenking Gevallen en Slachtoffers in Nederlands-Indië	1
Toespraak mw. M.M. van 't Veld, Burgemeester Gemeente Amstelveen	3
Toespraak dhr. W. van Lith, Voorzitter Bond van Wapenbroeders, Afdeling Amstelland.	5
Toespraak dhr. R. Wong, Voorzitter Bond van Wapenbroeders, Afdeling Amstelland.....	7

Toespraak dhr. J.C.E.M. Bouwens, Voorzitter Stichting Herdenking Gevallen en Slachtoffers in Nederlands-Indië

Geachte dames en heren, dierbare aanwezigen,

Welkom aan u allen, jong en oud, bij de herdenking van alle Gevallen en Slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog in het algemeen en van die in Nederlands-Indië in het bijzonder. Morgen is het 70 jaar geleden dat Japan capituleerde waardoor het Koninkrijk der Nederlanden officieel werd bevrijd. Vanavond staan wij stil bij het leed van de oorlog, de nasleep daarvan en bij de waarde van vrijheid. Wij denken hier vanavond aan alle gevallen en aan alle slachtoffers.

Wij kijken terug over onze schouder naar wat ooit is gebeurd, hier in Nederland en in de overzeese gebieden van Nederlands Indië en Nederlands Nieuw Guinea. Jonge soldaten verlieten hun gezin om andere gezinnen te helpen. Zij vochten voor vrede, vrijheid en rechtvaardigheid. Velen brachten het ultieme offer door hun leven te geven voor een vrije en veilige wereld, onschuldige burgers en jonge militairen. Vrede kunnen we niet voor lief nemen.

...

Het aantal Nederlanders dat de oorlog bewust heeft meegemaakt, wordt jaarlijks kleiner. Zij zijn er nog wel, gelukkig maar, ook hier vanavond. Het is goed dat u er bent.

In gedachte neem ik u mee terug in de tijd. Weet u nog waar u toen was, in de augustus dagen van 1945? Waar uw dierbare familieleden en vrienden waren? Wat u toen dacht? Wat u toen voelde? Was het een gevoel van onzekerheid? Een gevoel van angst? Een gevoel van onmacht? En misschien ook wel een gevoel van hoop? Wat weet u zich nog te herinneren? En hoe heeft de oorlog de rest van uw leven bepaald?

Als u die periode niet heeft meegemaakt en net als ik (ruim) na het einde van de Tweede Wereldoorlog bent geboren, dan kunt u niet putten uit eigen herinneringen. U zult het moeten doen met de verhalen die u heeft gehoord of gelezen van de leden van de eerste generatie.

Als u die periode wel bewust heeft meegemaakt, en dus behoort tot die groep van de eerste generatie, zult u uw eigen herinneringen hebben aan die oorlogsjaren, als geïnterneerde in een van de strafkampen, als buitenkamper, als militair. Wie het heeft meegemaakt, kan er over verhalen. Iets wat jarenlang niet werd gedaan. Men zweeg liever over die donkere, moeilijke periode.

Door het zwijgen weten we waarschijnlijk nog maar de helft van wat er in de interneringskampen is gebeurd. Voor jongere generaties zijn de wreedheden uit die tijd bijna niet voor te stellen. Zo gaan we toch niet met elkaar om?

Destijds was er geen luisterend oor voor hen die na de oorlog terugkeerden. Misschien verklaart dat wel het zwijgen. Toch zijn het juist die verhalen die nu moeten spreken, omdat er nog slachtoffers in leven zijn. Het vertellen van de verhalen uit het verleden is en blijft heel belangrijk. Uw herinneringen worden zo ook onze verhalen.

Vanavond luisteren wij naar de heer Ron Wong. Hij is een van de overlevenden van mannenkamp Ambarawa 7 in Midden Java. Wij leven nu in vrijheid, maar u, de heer Wong, weet als geen ander dat vrijheid niet vanzelfsprekend is. Hij vertelt ons zijn kampervaringen en over zijn gevoel van bevrijding.

...

Zij die het overleefden, raakten nagenoeg alles kwijt. Hun dierbaren en hun bezittingen. Slechts met een boengkoesan waarin alle nog overgebleven persoonlijke bezittingen waren gewikkeld, met diep gekoesterde herinneringen aan dierbare, vermiste of omgekomen familieleden in het hart gesloten en onwetend over wat de toekomst brengen moge, verlieten zij de kampementen op zoek naar een nieuw bestaan. Probeer dan maar eens richting te geven aan je leven. Waar ga je naar toe, durf je nog vooruit te kijken? Toch hebben ze het gedaan. Hoe mensen ook hebben moeten afzien, hoe diep mensen ook hebben moeten buigen, ze zijn toch opgestaan, hoe moeilijk het ook was. Hun veerkracht hielp hen weer overeind.

De survivors van toen - zoals de heer Wong - zijn de inspirators van nu. Hun verhalen zijn de moeite waard om gehoord te worden. Uw herinneringen worden zo ons verhaal. U en alle overlevenden verdienen ons respect en onze aandacht.

Vanuit de lessen van het verleden, vieren wij nu de vrijheid. Onder dat motto zijn wij twee jaar geleden samen met Amstelveen Oranje en de Vereniging Historisch Amstelveen, en met steun van de gemeente Amstelveen het onderwijsproject 'Herdenken en Ontmoeten' begonnen. Het delen van de herinneringen door de verhalen uit het verleden te vertellen aan toekomstige generaties is en blijft heel belangrijk.

Ik ben dan ook blij met de aanwezigheid van de jongeren vanavond. Met name noem ik hier May-Lin Go, die straks het Indisch Onze Vader zal zingen, ik noem Bibiëne Wüst, die het gedicht 'Vrijheid' zal voordragen, ik noem Bibiëne en haar klasgenoten van de Amstelveense Basisschool De Cirkel, die het afgelopen jaar op school veel tijd en aandacht hebben besteed aan de lessen uit het verleden, en die straks samen met hun juf Inge Smits bloemen zullen neerleggen bij het mooie monument van Ella van de Ven ter nagedachtenis aan hen die vielen.

Voor de aanwezige slachtoffers vanavond hoop ik dat het een troost is dat velen die de oorlog niet hebben meegemaakt er vanavond toch zijn. Ook als de eerste generatie er niet meer is, dan nog zullen wij hier blijven samenkomen, omdat wij het belangrijk vinden alle gevallen en slachtoffers met respect en eerbied te blijven gedenken en het gevoel van vrijheid samen te koesteren.

Aan de vooravond van 70 jaar bevrijding kijken wij vooruit en slaan wij hier met elkaar een brug die verleden, heden en toekomst verbindt in de hoop en het vertrouwen dat vrijheid - en het besef van vrijheid - aan elkaar en aan toekomstige generaties wordt doorgegeven. Moge het zo zijn!

Toespraak mw. M.M. van 't Veld, Burgemeester Gemeente Amstelveen

Jongens en meisjes, dames en heren,

Vandaag - op 14 augustus - zijn we opnieuw bij elkaar in dit Broersepark om te herdenken. We laden onze gedachten met beelden, klanken, geuren en emoties die te maken hebben met personen die van grote waarde en betekenis zijn geweest. Voor u, voor ons.

Het gaat om het herbeleven van emoties. In het besef dat het verhaal van de verschrikkingen in Nederlands Indië nog altijd verteld en opgetekend moet worden. Het gaat om eer te bewijzen aan dierbaren die deze periode niet hebben overleefd.

Herdenken is en blijft van wezenlijke betekenis. Vrijheid is niet vanzelfsprekend. Ik heb het dit jaar al meerdere keren uitgesproken op verschillende momenten waarop óók werd herdacht. Tijdens mooie initiatieven die dit jaar georganiseerd werden door uw stichting, in samenwerking met anderen. Ik denk daarbij aan de herdenking met scholieren in dit park, de opening van de lesbus van het Indisch Herinneringscentrum met leerlingen van de basisschool, de onthulling van de vrijheidsmuur in het Stadspark. Prachtige initiatieven die een nieuwe invulling geven aan herdenken. Initiatieven die ik zeer waardeer. En die er voor zorgen dat onze jongste generatie óók nadenkt over ons verleden.

Het is dit jaar precies 70 jaar geleden dat het Koninkrijk der Nederlanden, waar Nederlands Indië bij hoorde, werd bevrijd. Een vrijheid die hard bevochten is. Het vraagt inspanning om haar te behouden. Vrijheid is een ultiem doel. Een opgave waar je het nodige voor moet doen, of juist moet laten. Voor sommigen zelfs het leven. Daarom zijn wij vandaag hier. Om daar met elkaar bij stil te staan.

Jongens en meisjes, dames en heren,

Niet alleen in het verleden gebeurden er verschrikkelijke dingen, helaas ook nog steeds in het heden. Dagelijks worden we geconfronteerd met veel onnodig geweld in de wereld. Doordat dit geweld blijft doorgaan, raakt het niet uit je gedachten. Recent schreef ik daar een column over. Ik heb daarin aangegeven dat het hedendaagse geweld een enorme impact heeft op diverse bevolkingsgroepen in ons land. Met name ook op mensen met een indringende oorlogsgeschiedenis, waaronder velen van u. Het haalt uiterst trieste herinneringen naar boven. Maar ook bij vele anderen roept de helaas niet aflatende terreur veel weerstand op. Weerstand tegen andere bevolkingsgroepen. Weerstand tegen onbekenden omdat ze een bepaald geloof aanhangen of een bepaalde cultuur kennen. Onbegrip krijgt zodoende steeds meer de overhand. Laten we met elkaar proberen dát zien te keren!

Natuurlijk lukt dit niet van de ene op de andere dag. We moeten bij het begin beginnen. Leren om begrip voor elkaar te tonen. Begrip voor ieders cultuur, geloofsbeleving en verleden. Dit kan door met elkaar in gesprek te gaan en elkaars verhalen te horen. Ook verhalen uit het verleden, úw verhalen. Hoe jonger je daarmee begint hoe beter dat is. In dit kader wil ik het zo aansprekende initiatief noemen dat ontstaan is tussen verschillende stichtingen die - in het kader van 'Ontmoeten en herdenken' - een

onderwijsconcept hebben ontwikkeld. Naast goed uitgewerkte lesprogramma's worden er ook regelmatig ontmoetingsbijeenkomsten georganiseerd. Bijeenkomsten waar ik regelmatig bij ben geweest en die mij zeer ontroerd hebben. Het waren bijzondere én waardevolle ontmoetingen! Ontmoetingen tussen kinderen en voormalige oorlogsslachtoffers uit zowel Nederland als het voormalige Nederlands-Indië. Maar ook ontmoetingen met moslims en andere godsdiensten. Juist door deze grote diversiteit aan mensen en culturen kunnen met dit project bijzondere verhalen op een leuke, speelse en leerzame manier met elkaar worden gedeeld.

In mijn column heb ik een appèl gedaan op andere gemeenten om op scholen ook zo'n aansprekend project op te starten. Of meer aandacht te besteden aan burgerschap. Diversiteit in achtergronden, geloofsovertuigingen en culturen moet worden meegegeven, gerespecteerd en gewaardeerd. Dat is hard nodig in deze wereld. Het fundament onder dat besef kan steviger worden ingebed. Ik wil ook een beroep op ú en jullie doen om met elkaar in gesprek te blijven en verhalen te delen, met waardering en respect voor elkaar.

Verhalen over de eindeloze vernederingen, de ranselpartijen, de ellende van de kampen, het uiteenrukken van gezinnen en families, dood en ziektes. Verhalen die zijn verstopt, maar niet vergeten. Steeds meer oorlogsslachtoffers schrijven hun verhalen op. Zo ook mevrouw Nora Valk. Vorig jaar sprak zij bij dit monument en recent heb ik het boek van Syl van Duyn met het verhaal van Nora Valk - gerelateerd aan haar jeugd - in ontvangst mogen nemen. Indrukwekkend en dapper. Juist deze verhalen, úw verhalen, grote en kleine verhalen, moeten worden doorverteld en opgeschreven. Juist om ervan te leren. En om elkaar te waarderen en respecteren. 'Opdat wij niet vergeten' !

Vandaag denken we aan een tijd die voor altijd uw leven blijft bepalen. We staan stil bij verhalen, beelden, geluiden, emoties uit het verleden.

U heeft een onlosmakelijke band met het voormalig Nederlands-Indië, het huidige Indonesië.

Uw herinneringen en persoonlijke ervaringen zorgen er voor dat ook de generaties ná u het verhaal van vrijheid blijven vertellen. We blijven met elkaar hopen dat het hedendaagse geweld ooit verdwijnt. Dat men leert van wreedheden en geweld uit het verleden.

Wij gedenken vandaag de slachtoffers van de strijd in Nederlands-Indië. Wij denken aan de mensen die voor onze vrijheid gevochten hebben. Met diep respect en veel

waardering.

Dank u wel.

Toespraak dhr. W. van Lith, Voorzitter Bond van Wapenbroeders, Afdeling Amstelland

Excellentie, Burgemeesters, Admiraal, Generaal, Dames en Heren, Jongens en Meisjes,

Wij zijn bijeen gekomen voor deze bijzondere gelegenheid op deze bijzondere plaats in het Broersepark, gelegen in het centrum van onze mooie gemeente, bij een schitterend monument en gedenken vandaag de gevallen en slachtoffers uit het voormalig Ned. Indië en Nieuw Guinea. Ze ondergingen de gruwelen van de oorlog met Japan in deze landen zelf of elders als slachtoffer van oorlogshandelingen, als krijgsgevangenen, in slavenarbeid.

15 augustus 1945 capituleerde Japan, 70 jaar geleden, en die datum betekende het einde van de tweede wereldoorlog, maar eindigden de oorlogsomstandigheden toen echt in het voormalig Ned. Indië? Neen, er volgde een woelige tijd die t/m de overgave van Nederlands Nieuw Guinea heeft geduurd, waarbij tussen 1945 en eind 1962 nog eens duizenden slachtoffers vielen, zowel aan burger- als militaire zijde, onder de Nederlandse, Nederlands-Indische, Indische en Papoeabevolking.

De gevolgen van die tijd, vanaf de inval van de Japanners tot eind 1962, dragen velen tot op heden met zich mee.

Binnen de Bond van Wapenbroeders steunen wij elkaar bij de verwerking hiervan.

Wij zijn niet alleen tot steun voor de mensen, die toen gediend hebben, maar ook voor onze mannen, en tegenwoordig ook vrouwen, die nu dienen bij allerlei vredesmissies. Ook zij hebben veel te verwerken en kunnen daarbij terugvallen op de kameraadschap en loyaliteit binnen onze Bond.

Wij zijn vandaag bijeen voor de slachtoffers en voor de nabestaanden, die een vader, een moeder, en broer, zus of zelfs kinderen hebben verloren en ook voor andere familieleden. Om even stil staan bij het verleden en om te denken aan hun dierbaren en geliefden. Dan komt de herinnering weer boven. Dat herinneringsvermogen is in staat beelden van weleer op te roepen.

Hoe was het toen je nog samen het leven deelde, wat je deed en waar je zo gelukkig van werd.

Het lijkt dan alsof de tijd even stilstaat.

Wij behoeven er niet alleen voor te staan en alles in stilte te verdringen

Ervaringen met anderen bespreken, het verwerken, leidt tot verdraagzaamheid, begrip en tot verzoening met het verleden.

Daarom is het belangrijk om vandaag bijeen te zijn bij dit schitterende monument; even denken, gedenken en herdenken.

Laten wij steeds, elke dag van ons bestaan, blijk geven van respect.

Blijk geven van verdraagzaamheid.

Laten wij onze meningen oprecht kenbaar maken.

Wij mogen met elkaar van mening verschillen.
Dat hoort bij onze democratie.
Belangrijk is om elkaar vertrouwen te geven.
Als wij zo met elkaar leven.
Gaan verdraagzaamheid en vrede hand in hand.
Ik wens U allen Vrede en Geluk.
En moge elke dag van Uw leven een nieuwe dag zijn.

Toespraak dhr. R. Wong

Vandaag herdenken wij.

Allereerst wil ik stil staan bij al diegenen die de oorlog niet overleefd hebben door ziekte en uitputting en zij die zijn overleden door het geweld van de Bersiap-periode vlak nadat de poorten van de interneringskampen open gingen. Het geweld kwam van de Indonesische jongeren die bang waren dat de door Soekarno uitgeroepen onafhankelijkheid gevaar liep. Zij keerden zich tegen de Europeanen en iedereen die sympathiseerde met Nederland.

Ik wil ook diegenen eren en gedenken die zich hebben ingezet om ons te beschermen tegen die agressie toen de poorten open gingen. Het waren mensen uit alle rassen en ook Japanners, die hun leven daarbij inzetten.

We vieren vandaag de bevrijding. Dat klinkt simpel: het ene moment is het oorlog en het volgende moment ben je vrij. De werkelijkheid is weerbarstiger. Dit is mijn verhaal.

Mijn naam is Ronald Wong, roepnaam Ron

Ik ben geboren op de dag dat de vulkaan Merapi, bij Djokja, uitbarstte, dat brengt geluk zeggen de Indonesiërs. Toen mijn vader in de stad aangifte ging doen werd hij vergezeld door zijn collega George Popping. "Vernoem de jongen naar mij, daar krijgt hij geen spijt van." zei hij. Dus heet ik Ronald George Wong.

In augustus 1945 ben ik 14 jaar oud. Ik zit gevangen in het mannenkamp tevens jongenskamp Ambarawa 7 in Midden-Java. Vijf kilometer verderop zitten mijn moeder en 3-jarig zusje in het vrouwenkamp Banjoe Biroe 11. Mijn vader is in 1942 opgeroepen voor het KNIL en is krijgsgevangen genomen.

Het leven in het kamp is vol beperkingen. Geen vrijheid. Weinig ruimte: ons kamp, het vrouwenkamp waar het begon, groeide van 450 bewoners naar 2600 aan het eind van de oorlog. Daardoor pasten onze meegebrachte bedden niet meer en zijn vervangen door rijen slaapbanken. Per persoon een woon/slaapplek van 45 cm breed. Probeert u vanavond maar eens een eenpersoonsmatras van 90 cm te delen met een ander. En dan hebben we het nog niet over de wandluizen. En over het jongenskamp waar we stapelbedden van drie hoog hebben.

In het begin van de kamptijd was het eten dat uit de centrale keuken kwam zo overvloedig dat er veel van in de afvalbakken terecht kwam. Schoonmakers van buiten het kamp, gevangenen uit de gevangenis aan de overkant, storten zich 's ochtends meteen als hongerige wolven op de etensresten, die ze met hun handen naar binnen schrokten. Dat tafereel had ik nooit eerder gezien en ik keek er met afschuw naar, niet beseffend dat ik dat in de toekomst ook zou doen. Maar toen werd er geen eten meer weggegooid! Gebrek aan eten: In het begin waren de maaltijden nog ruim maar het volume en de kwaliteit werden steeds minder. Van rijst- en maïs pap naar een soort kale tapiocastijfsel. Van een ruime hoeveelheid rijst naar een halve kokosdop met een kuiltje. Vlees is er bijna niet meer, met veel geluk heb je een klein stukje in de jus. Groente bestaat steeds

vaker gewoon uit boombladeren. Fruit is er alleen voor de zieken. In het jongenskamp proberen we langer met ons eten te doen door ons bestek aan te passen. Geen eetlepel maar een theelepeltje. Geen vork maar een speld om mee te eten. Ook water wordt schaars. De kamp-jap draait af en toe de kraan dicht en de waterdruk is toch al laag.

En dan is er het gebrek aan informatie. Onzekerheid over mijn vader, leeft hij nog wel? Hoe gaat het met mijn moeder en zusje? Komen de kaarten met de verplichte zinnen Maleis wel aan? Hoe lang duurt de oorlog nog?

Steeds meer mensen gaan dood. Vooral oude mannen maar ook een enkele jongere. Ik, ik ben bang dat het mij ook zal overkomen.

Dan is daar het keerpunt. Op 6 augustus valt de atoombom op Hiroshima, op 9 augustus volgt Nagasaki. Op 15 augustus capituleert de keizer van Japan. Op 17 augustus roept Soekarno de onafhankelijkheid uit van Indonesië. Van deze feiten hadden wij geen weet.

Pas op 23 augustus wordt het kampgerucht vrijheid werkelijkheid en gaan de poorten open. Het is chaos. Ik besluit mijn moeder en zusje op te zoeken maar wordt gelukkig tegengehouden door een kampgenoot: zij zijn al naar mij onderweg, want mijn moeder had het plan opgevat om met de trein naar huis te gaan, naar Djokja dus. Samen gaan we naar het station waar het vol staat met mensen die met de trein weg willen. Maar de treinen rijden niet. Wat nu, weer terug het kamp in? Opeens komt er uit de wachtende massa een Indonesiër naar mijn moeder: of we hem maar willen volgen naar zijn baas, bakker Bie Sing Ho, die het brood bakte voor de kampen. Hij had haar herkend als de verpleegster die vanuit het kamp patiënten naar het ziekenhuis in Ambarawa mocht brengen en van de gelegenheid gebruik maakte om via hem boodschappen te doen voor de andere vrouwen in kamp II. "Haal op die zuster", had de bakker gezegd. We worden vorstelijk ontvangen: een mooie logeerkamer, echte bedden, een mandikamer en lekker eten. De bakker heeft ook een eetwinkel waar hij biefstukken verkoopt aan de vrijgekomen kampmensen. Alleen vond mijn moeder dat hij ze te gaar bakte; het moesten Hollandse biefstukken zijn. Als wederdienst bakte mijn moeder een paar weken biefstukken, op de Hollandse manier. Tot grote tevredenheid van de klanten en de bakker. Het Rode Kruis hoort via 'kabar angin', het geruchtencircuit, dat Jeanne Wong biefstukken staat te bakken bij de Chinees. Ze komen kijken en zorgen dat we per trein terug komen in Djokja. Terug naar de vooroorlogse woonplek op de onderneming gaat niet, want daar willen ze geen Hollanders meer zien terugkeren. De tijden zijn veranderd, dus andere verhoudingen.

Tijdens de Bersiap-periode logeren we onder andere bij vooroorlogse kennissen in een garage. Het duurt nog zeven maanden en een verblijf in een Indonesisch beschermingskamp voor dat we in juni 1946 in Batavia echt vrij zijn en worden herenigd met mijn vader, die gevangen heeft gezeten in Fukuoka, Japan.

Terugkomend op mijn naamgeving: Mijn vader dacht aan een erfenis. Maar ik ben er van overtuigd dat George over mij waakt. Door hem overleef ik het kamp, vindt mijn moeder mij op tijd, vangt de Chinese bakker ons op en vindt het Rode Kruis ons. Door George

zijn we nauwelijks geraakt door de Bersiap en wordt ons gezin herenigd. Het is niet de erfenis die mijn vader in gedachten had, maar voor mij is George van grote waarde, tot op de dag van vandaag.

Beleving van Vrijheid

Het scherpst is de beleving van de eerste dag 'Vrij zijn':

De poort uit en vrij lopen, de hartelijke ontvangst door de bakker, de slaapruijnte met echte bedden en je heerlijk kunnen baden met ruim water dat over je heen kon gutschen zonder dat je van ver water hoefde te halen! En dan nog het heerlijke eten.

Maar de grootste waarde is die van de vrijheid. Het maakt dat ik geniet van genoeg te kunnen eten, kunnen doen wat ik leuk vind en gaan en staan waar ik wil.

Omdat je vrijheid pas echt waardeert als je het hebt gemist.

Geniet van uw vrijheid!